

Архіў

Аляксандар Лукашук

Які юнак ці чалавек сталы, які любіць жыцьцё, змагаецца зь сённяшнімі праблемамі ці марыць пра будучыню, не папярхнецца ад быццам неядомага, сухога, шаршава-мярцьвячага слова *архіў*...

Сэрца якога чалавека, які цікавіцца загадкамі жыцця, думае пра будучыню, не адгукнецца ўсхваляваным бурным стукам, чые вочы не загарацца, у чых жылах не ўскіпіць кроў паляўнічага-продка пры ўрачыста-ганаровым, падобным да храму слове *архіў*!

Салодка-салёны арахісавы смак, пах закансэрваванага часу, даўгія паліцы, поўныя тайнаў, сховішча спрэсаваных гадоў, дзе сьпіць, як зачараваная царэўна, наша мінуўшчына.

Архівы БНР сталіся першай ахвярай бальшавіцкай палітыкі ў Беларусі: засакрэчаная дзяржава, украдзеная памяць, замкнёнае ў вязьніцы спэцсховішчаў мінулае, якое ня стала будучыняй — пакуль ня стала.

У *архівах* захаваная ня толькі мінуўшчына, але і прышлаць.

Беларускія *архівы* раскіданыя па сталіцах суседніх дзяржаваў і недаступныя ў сваёй сталіцы: хто бачыў калі-небудзь поўны вопіс *архіву* ЧК—ГПУ—НКВД—КГБ?

Нават у XX стагодзьдзі зь ягоньмі сродкамі зьнішчэньня спаленае і разьвёнае, пахаванае і перапахаванае мінулае ўсё ж хоць адным атамам, ды не зьнікае.

Напісанае застаецца.

Архівы бесьсьмяротныя.

Вечная памяць.

Памяць — вечная.

Асаднік

Кастусь Бандарук

Асаднік — імя, утворанае ад дзеяслова „*асаджвацца*“, які ў паўночна-славянскім арэале мае значэньне „пасяляцца“. У польскай, чэскай, славацкай, украінскай мовах „*асада*“ азначае пасяленьне, сядзібу, калёнію. Менавіта як калянізацыя *асадніцтва* мае нэгатыўнае адцэньне, паколькі яно заўсёды звязана зь асыміляцыяй чужога, калі не захопам, дык, прынамсі, прыўлашчваньнем.

У гісторыі Беларусі вядомае паняцьце „*асадных*“, або „чыншавых сялян“, у свой час за ваенныя заслугі зямлю і шляхецкую годнасьць атрымлівалі нават татары. Але не яны засталіся ў народнай памяці беларусаў „*асаднікамі*“. *Асаднікі* — адметны фэномэн XX стагодзьдзя. Гэта вайсковыя і цывільныя каляністы, якіх у міжваенны пэрыяд польскі ўрад перасяляў з цэнтральных раёнаў дзяржавы ў заходнюю Беларусь і Ўкраіну.

„*Асадніцтва*“ пачалося на аснове Закону сьнежня ад 20-га году пра надзяленьне зямлёю жаўнераў, якія асабліва вызначыліся ў вайне супраць бальшавікоў. *Асаднікаў* надзялялі ўчасткамі зямлі па некалькі дзясяткаў гектараў і сьлілі пераважна ўздоўж савецка-польскай мяжы. Яны ў асноўным мелі

зброю, аб'ядноўваліся ў „Саюз былых абароннікаў усходніх ускраін“, выконвалі паліцэйскія, адміністрацыйныя і антыдывэрсійныя функцыі. Усяго ў Заходняй Беларусі было „асаджана“ каля 9-цёх тысяч такіх каляністаў разам зь сем'ямі. Мэтай гэтай акцыі было змяніць этнічны склад насельніцтва ў памежных раёнах, палянізаваць мясцовых беларусаў, адгарадзіцца ад Савецкага Саюзу надзейнай сыяноў карэнных палякаў.

Для беларуса „асаднік“ нагадвае „расаднік“, і прытым не блакітнавокай, роднай валожкі, але калючага пустазельля-чартапалоху.

Асфальт

Сяржук Сокалаў-Воюш

Усё новае — добра забытае старое.

Слова „асфальт“ нашыя продкі ведалі яшчэ ў XII стагодзьдзі. Яно прыйшло з грэцкай мовы і тады азначала ў прадметным сэнсе рэчыва, якое звязвае будаўнічы матэрыял. Тады слова „асфальт“ у нашай мове не прыжылося. На ягоным месцы цвёрда трымалася знаёмая і зразумелая будаўнічая рошчына. Асфальт вярнуўся да нас у XX стагодзьдзі як тып дарожнага пакрыцця. Ён так прыйшоўся даспадобы савецкім кіраўнікам, што тыя пачалі знішчаць калярытныя брукаваныя вуліцы практычна па ўсёй Беларусі. Там, дзе ездзілі ўрадавыя машыны, мусяў ляжаць асфальт. Кажуць, калі кіраўнік беларускіх камуністых Пётра Машэраў вырашыў наведаць месцы свайго партызанскага мінулага — Расоншчыну, туды заасфальтавалі дарогу, а народ ад гэткага падарунка яшчэ больш пачаў шанаваньне свайго правадыра.

Доўгі час асфальт быў прывілеем вялікіх местаў. Зборнік апавяданьняў Міхася Стральцова „Сена на асфальце“, які выйшаў у 1966-ым годзе, паказваў, як вясковец жываецца з новай для яго стыхіяй. Вясковец перабіраўся ў места, а места цягнула свае асфальтавыя рукі да вёскі.

„Асфальтавымі аналітыкамі“ называюць тых, хто разважае пра вёску, але зусім яе ня ведае. „Пысай аб асфальт“ — пра ўжываньне грубай сілы. „Асфальтавая хвароба“ — слэнгавая назва сінякоў, атрыманых пры падзенні ў нецвярозым стане.

Некалі замежныя госьці былі ў захапленні ад беларускіх асфальтавых трасаў...

Аўталаўка

Сяргей Харэўскі

Аўталаўка — стары жалезны фургон, у якім развозяць спажывецкія тавары паўсядзённага попыту: хлеб, гарэлку й мыла. Часам да гэтага набору дадаюцца мацаваныя пладова-ягадныя віны, цукар, соль, крупы, печыва й цукеркі (чамусьці заўсёды нясьвежыя)... Аўталаўка — надзея на хлеб. Жалезны фургон імкне туды, дзе ўжо не пякуць свайго... Цёплы хлеб, цёплыя цукеркі, цёплая гарэлка. Горш зімою. Аўталаўка не ўсюдыход, з-за сьнегу можа і не прыехаць.

Гэтае слова паходзіць з расейшчыны. Аўтамабіль плюс лаўка. Ня блытаць з лаваю! Лаўка — па-расейску крама. Аднак назваць аўталаўку крамай